

Transitie & transformatie

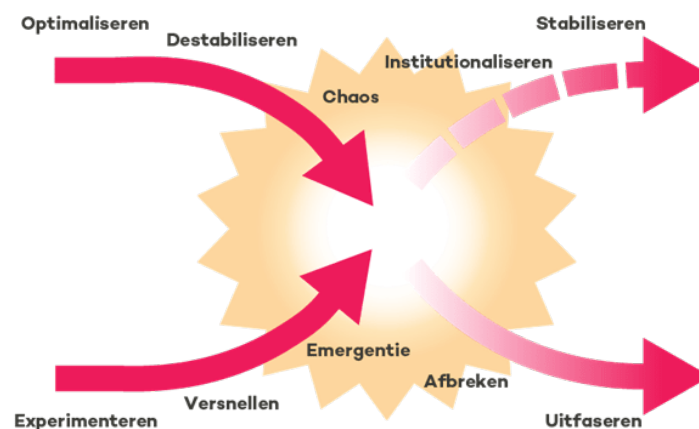
We leven in een tijd van transities. Energietransitie, grondstoffentransitie, landbouwtransitie, transitie in het sociale domein. Wat houdt een transitie in? En, hoe verhoudt het zich tot 'transformatie'?

Wat is een transitie?

Volgens de Rijksoverheid definieert een transitie als een structurele verandering van de maatschappij, dat wil zeggen dat een maatschappelijk systeem bijvoorbeeld op het gebied van energie- of voedselvoorziening fundamenteel anders gaat en blijft werken.

Bijvoorbeeld, een energiesysteem dat grotendeels gebaseerd is op fossiele energie wordt vervangen door hernieuwbare energie. Dit omvat onder meer technologische veranderingen op grote schaal (windparken, zonnepanelen, uitbreiding elektriciteitsnet), maar ook economische veranderingen (bedrijven of landen die rijk zijn dankzij fossiele brandstoffen moeten andere economische dragers ontwikkelen).

Kortom, van een transitie is sprake als een andere maatschappelijke orde tot stand wordt gebracht. Dit betekent dus de opbouw van een nieuwe orde, en de afbouw van een bestaande orde. In de energietransitie wordt er van alles gebouwd en aangelegd, en wordt de oude orde stap voor stap afgebouwd (denk aan het aangekondigde verbod op de verkoop van fossiele voertuigen). Op enig moment is er een omslagpunt. Rondom dat punt is niet helder meer wat het heersende systeem is. Nu is elektrisch rijden bijvoorbeeld nog niet het dominante systeem, maar er komt een moment dat de elektrische infrastructuur steeds beter wordt, terwijl benzine minder aantrekkelijk wordt. Onderzoeksinstituut Drift heeft de opkomst en neergang van concurrerende maatschappelijke systemen verbeeld in een 'X-curve' (zie figuur 1).

Figuur 1: de X-curve (Drift, onderzoeksinstituut Erasmus Universiteit Rotterdam)

Transities grijpen diep in op het leven van mensen

Een maatschappelijk systeem dat een bepaald gebied enige tijd organiseert (zoals energie, sociale voorzieningen, voedselvoorziening) werkt door in de waarden en overtuigingen van mensen. Immers, zo'n maatschappelijk systeem is een alledaagse realiteit. Decennialang zijn fossiele brandstoffen de manier geweest om comfort te vergroten, verre bestemmingen snel te bereiken en economische ontwikkeling tot stand te brengen. Het heeft dingen mogelijk gemaakt waar mensen waarde aan hechten, en misschien ook wel overtuigingen gevestigd dat het normaal zou moeten zijn om bijvoorbeeld meerdere keren per jaar verschillende continenten aan te doen.

Een maatschappelijk systeem wordt mede verankerd in betekenisystemen van mensen, in waarden en overtuigingen die mensen als vanzelfsprekend of essentieel ervaren. In het sociaal domein bijvoorbeeld is het idee om ervoor te zorgen dat sociale ondersteuning veel meer door mensen zelf in de directe omgeving gevonden kan worden dan via professionele instituties. Mensen worden dan meer gezien als zelfredzaam en in staat elkaar te ondersteunen in plaats van hulpbehoevend en afhankelijk van professionele hulp. Omdat er altijd mensen zijn die wel degelijk professionele ondersteuning nodig hebben, kan er voortdurend maatschappelijke discussie zijn over waar die grens precies ligt. Opvattingen over die grens zijn mede bepaald door mensbeelden, waarden en overtuigingen die van elkaar kunnen verschillen, maar voor verschillende mensen vanzelfsprekend zijn.

Succesvolle transities behoeven transformatie

De opkomst van een nieuw maatschappelijk systeem roept ook weerstand op. Immers, waarden en overtuigingen die voor sommigen vanzelfsprekend zijn, worden uitgedaagd. Ineens krijgen mensen het gevoel zich te moeten verantwoorden als ze elke maand het vliegtuig pakken, of dat de zwakkeren in de samenleving omwille van bezuinigingen aan hun lot overgelaten worden et cetera. Mensen kunnen ervaren dat bepaalde verworvenheden die hen dierbaar zijn, worden afgenomen. In een transitie zijn acties nodig om nieuwe maatschappelijke structuren te creëren (bijvoorbeeld het aanleggen van een nieuwe energie-infrastructuur, of nieuwe sociale wetgeving). Tegelijkertijd, voor een gedragen, duurzame verandering zijn ook acties nodig die een transformatie tot stand brengen van wat mensen als essentieel ervaren in wie ze zijn.

Een transformatie houdt in dat mensen hun aannames ten aanzien van zichzelf, anderen en de situatie anders gaan zien en vervangen door meer inclusieve, verbindende (en daarnaar gaan handelen). Meestal zijn zulke aannames helemaal niet expliciet gemaakt. Hoe iemand leeft en wat iemand waardevol vindt, is gebaseerd op aannames die vanzelfsprekend maar ook on-onderscheiden zijn. Transformatie begint dan ook vaak met het articuleren (expliciet maken) van fundamentele waarden en overtuigingen en inzien wat de impact daarvan is (op het leven van jezelf en anderen, of de wereld). Mensen kunnen dan tot het inzicht komen dat andere overtuigingen en waarden beter passen bij hun authentieke commitments. Bijvoorbeeld, als mensen de impact van hun fossiele energieverbruik echt op zich in laten werken, kan dit een transformatie van hun waarden en overtuigingen initiëren.

Organiseren van transformatie

Ook als er niet bewust aandacht is voor transformatie vindt bij een succesvolle transitie een transformatie plaats op het niveau van waarden en overtuigingen. Parallel aan de afschaffing van de slavernij als maatschappelijk systeem zijn bepaalde waarden en overtuigingen zodanig getransformeerd dat het nu ondenkbaar is om nog voorstander van slavernij te zijn. Hiervoor is geen specifiek transformatief proces georganiseerd, maar het heeft plaatsgevonden in een maatschappelijke strijd.

Als een transformatieproces op het niveau van waarden en overtuigingen niet expliciet wordt, kan dit een succesvolle transitie in de weg staan. Voor maatschappelijke emancipatieprocessen met betrekking tot geslacht, afkomst en seksuele voorkeur geldt voor veel mensen dezelfde vanzelfsprekendheid als bij het afschaffen van slavernij, maar niet voor iedereen. Meer dan 100 jaar later zijn er nog steeds discussies over bijvoorbeeld het gelijk belonen van vrouwen, racisme in het voetbalstadion et cetera.

Het is mogelijk om een transformatief proces te organiseren. Voor een voortvarend en effectief verloop van een transitie is dat ook noodzakelijk. Er is kennis en ervaring om processen en dialogen tot stand te brengen waarin met respect voor ieders autonomie een maatschappelijk transformatieproces wordt bevorderd. Het voordeel hiervan is dat urgente transitie sneller kunnen worden voltooid. Bovendien worden de transitie rechtvaardiger doordat rekening wordt gehouden met ieders waarden en overtuigingen, en stabiel omdat meer mensen tot andere waarden en overtuigingen zijn gekomen.

Hoe organiseer je transformatief proces?

Aangezien elke situatie maatwerk is, is het niet mogelijk een panklare aanpak te presenteren. Een succesvol transformatief proces bestaat uit de volgende stappen:

1. Commitment aan oplossing van een conflict of opgave
2. Begrijpen van elkaar: fusie van horizons
3. Voelen van de impact en reflecteren: alternatieven van zichzelf
4. Afstemmen: interne en externe consistentie van alternatieven van zichzelf
5. Identificeren als een nieuw alternatief van zichzelf: transformatie

Via de volgende link kun je meer te weten komen over wat transformatie en de stappen van de Transformatieve Dialoog inhouden: <https://videadvies.nl/videdia-kennisportal/strategie/hardnekkige-opgaven-en-conflicten-oplossen/transformatie/>.

Als je advies wilt over jouw opgave, mail dan naar florian.bekkers@videadvies.nl dan denk ik met je mee.